

Instytut Pamięci Narodowej

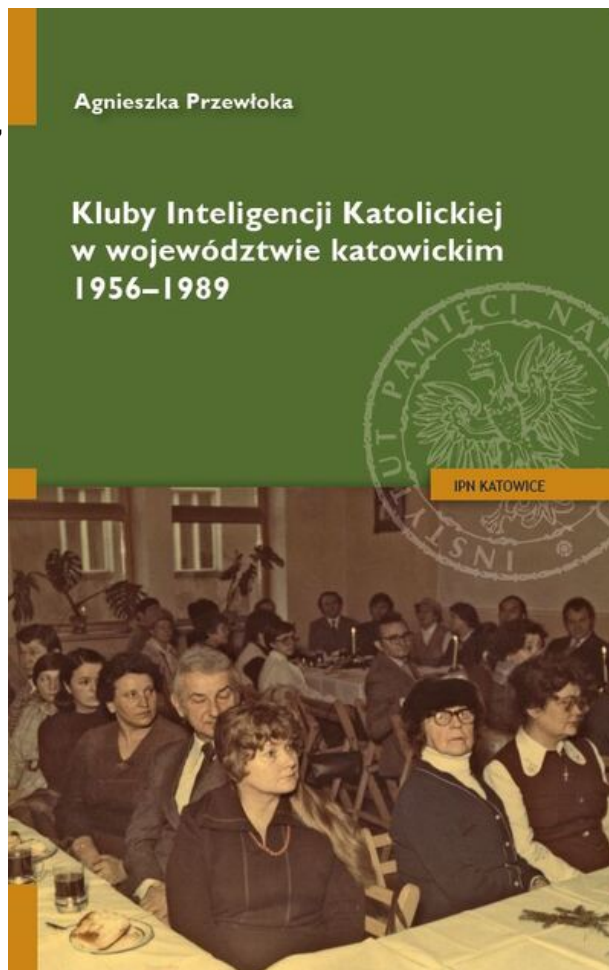
<https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/ksiazki/38430,Kluby-Inteligencji-Katolickiej-w-województwie-katowickim-19561989.html>
20.04.2024, 17:34

Kluby Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim 1956-1989

Agnieszka Przewłoka, *Kluby Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim 1956-1989*, Katowice 2016, 373 s., ISBN 978-83-8098-087-7

Zrzeszanie się w kluby dyskusyjne było najbardziej charakterystyczną formą inteligentckiej aktywności w okresie tzw. przełomu październikowego w 1956 r. Ruch ten był reakcją na deprecjonowanie w okresie stalinowskim inteligencji – warstwy społecznej, której komuniści zarzucali „burżuazyjne pochodzenie”. Na zaktywizowanie inteligencji od 1955 r. wpływały tygodnik „Po prostu” oraz Klub Krzywego Koła w Warszawie. Pod ich patronatem powstawały nowe stowarzyszenia inteligencji, które przyjmowały nazwę Klubów Inteligencji. Wśród nich pojawiły się też kluby nawiązujące do światopoglądu chrześcijańskiego zakładane przez świeckich.

Przesilenie polityczne na VIII Plenum KC PZPR (19-21 X 1956 r.) aktywiści katoliccy postrzegali jako dramatyczne zmaganie się sił demokratycznych z siłami stalinowskimi popieranymi przez Związek Radziecki. Państwo w powszechnym odczuciu stało w obliczu katastrofy spowodowanej przez ekipę stalinowską. W VIII Plenum widziano arenę walki o niezależność narodu. Walkę tą prowadził Władysław Gomułka, dlatego świadomi katolicy publiczne poparcie go uważali za moralny obowiązek. Gdy różne

Kluby Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim 1956-1989

grupy społeczne zwoływały wiece poparcia dla Gomułki, w mieszkaniach aktywistów katolickich toczyły się burzliwe rozmowy, w czasie których szukano sposobu na wyrażenie aprobaty dla nowo wybranego I sekretarza PZPR. Katolicy działacze z Warszawy na czele z Jerzym Zawieyskim, grono z Krakowa ze Stanisławem Stommą i Jerzym Turowiczem oraz innymi z Lublina 22 X 1956 r. opracowali deklarację popierającą Gomułkę. Debata polityczna katolików zaowocowała utworzeniem 24 października Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej.

W ostatnich dniach listopada 1956 r. w OKPIK zapadła decyzja o tworzeniu oddziałów na prowincji. Planowano założenie Klubów Inteligencji Katolickiej w miastach uniwersyteckich. Misję zorganizowania Klubu w Katowicach otrzymał osobiście od Jerzego Zawieyskiego prawnik z Mysłowic Józef Kokot. W okresie stalinizmu był nauczycielem w Niższym Seminarium Duchownym św. Jacka w Katowicach.. Cieszył się zaufaniem w katowickiej Kurii biskupiej, o czym świadczy jego uczestnictwo w Diecezjalnej Radzie Wydawniczej, udzielał się również na łamach „Gościa Niedzielnego”. Zebranie założycielskie odbyło się 17 grudnia 1956 r., a stowarzyszenie nazwało się Klubem Inteligencji Katolickiej w Katowicach przy Ogólnopolskim Klubie Postępowej Inteligencji Katolickiej. W styczniu 1957 r. powstał jeszcze Klub Inteligencji Katolickiej w Gliwicach, organizowały się też mniejsze Kluby w Bielsku-Białej i Zabrze. Niestety mimo starań nie udało się wówczas grupom niezależnych działaczy katolickich zarejestrować Klubu Inteligencji Katolickiej na terenie woj. katowickiego z powodu sprzeciwienia się temu władz partyjnych i administracyjnych oraz zakulisowych działań Służby Bezpieczeństwa. Mimo to w wąskich gronach działalność katolików, wśród których znaleźli się niedoszli klubowicze, była prowadzona do co najmniej połowy lat sześćdziesiątych. Nieformalne spotkania katowickich sympatyków miesięcznika „Więź” czy seniorów Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” ukazywały jak bardzo potrzebne było miejsce dyskusji i wspólnego omawiania bieżących zjawisk. Niektórzy byli członkowie-założyciele próbowali wykorzystać istniejące stowarzyszenia np. Towarzystwo Przyjaciół KUL lub instytucje, jak było w przypadku działaczy zdelegalizowanego KIK-u w Gliwicach, którzy na początku lat sześćdziesiątych zdobyli mandaty terenowych opiekunów społecznych, byleby choć w zamiastce realizować się w działalności społecznej.

Kurie biskupie w Katowicach, Opolu i Częstochowie zauważały potrzeby rozwoju tej wymagającej grupy wiernych i starały się odpowiadać na nie. Czynnikiem integrującym „głębiej myślących katolików” było duszpasterstwo inteligencji, prowadzone też w grupach zawodowych. Nie zaspokajało to jednak aspiracji grup inteligencji katolickiej do stworzenia

samodzielnej organizacji.

Zmiana na najwyższym szczeblu władz PZPR na przełomie lat 1970 i 1971 była kolejną szansą na założenie Klubu Inteligencji Katolickiej w Katowicach, gdyż nowa ekipa przywódców partyjnych wypowiadała się bardziej przychylnie dla katolików. Miejscowi działacze katolicki z Ośrodkiem Dokumentacji i Studiów Społecznych podjęli we wrześniu 1971 r. próbę założenia KIK-u angażując w to niedoszłych członków pierwszego katowickiego Klubu. W 1971 r. brak poparcia I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR udaremnił przedsięwzięcie.

Dopiero rok 1980 przyniósł trwałe osiągnięcia. Powstanie NSZZ „Solidarność” wyzwoliło na nowo dążenia do zakładania stowarzyszeń katolickich, które podjęłyby problematykę zapoczątkowaną w zarejestrowanych w Polsce pod koniec lat pięćdziesiątych Klubach. Idea założenia Klubu, a nawet Klubów Inteligencji Katolickiej w woj. katowickim była żywa przez ćwierć wieku. Do rangi symbolu urasta fakt, że w szeregu najaktywniejszych działaczy klubowych w 1981 r. znaleźli się członkowie założyciele Klubu Inteligencji Katolickiej w Katowicach z 1957 r. Henryk Dutkiewicz – wówczas młody prawnik – w 1981 r. już, jako człowiek dojrzały prowadził w katowickim Klubie sekcję katolickiej nauki społecznej, a w latach 1984-1988 została mu powierzona funkcja prezesa.

W 1980 r. zebrania założycielskie odbyły Klub Inteligencji Katolickiej w Katowicach oraz Klub Inteligencji Katolickiej w Sosnowcu. Pod koniec stycznia 1981 r. powstał Klub w Olkuszu, a w październiku w Chrzanowie. W mniejszych miastach województwa również pojawiły się inicjatywy zmierzające do powoływania kolejnych klubów. W obawie przed odrzuceniem przez Urząd Wojewódzki wniosku o rejestrację grupki te legalizowały swoje istnienie przez formalne przyłączenie się do Klubu Inteligencji Katolickiej w Katowicach jako tzw. sekcje ogólnospołeczne, które przypominały filie stowarzyszenia. Do 1989 r. powstało dziewięć sekcji ogólnospołecznych KIK-u w Katowicach. Oprócz nich stowarzyszenie założyło kilka sekcji na terenie Katowic. Pod koniec lat 80-tych ruch klubowy w województwie liczył sześć zarejestrowanych stowarzyszeń – z przeszło 40-tu KIK-ów działających wówczas w Polsce. Zarówno Klub w Katowicach wraz z sekcjami ogólnospołecznymi w Bytomiu, Gliwicach, Raciborzu, Rybniku, Tychach, Chorzowie, Tarnowskich Górach, Jastrzębiu Zdroju i Zabrze, jak i mniejsze samodzielne KIK-i w Sosnowcu, Olkuszu, Chrzanowie i od 1987 r. w Jaworznie nie stworzyły w ramach województwa wspólnego forum, lecz ciążyły raczej w kierunku własnych diecezji.

Kluby Inteligencji Katolickiej w woj. katowickim miały poczucie przynależności do jednego ruchu Znak, uformowanego w 1956 i 1957 r., trwającego w pracach zalegalizowanych KIK-ów. Dla miejscowych aktywistów Kluby w Krakowie, Warszawie i Wrocławiu ze względu na „stołeczny” charakter bądź stosunkowo bliskie położenie były wzorami. W 1981 r. ważną rolę odegrał Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie, który stał się protektorem powstających Klubów w Polsce południowo-wschodniej.

Status prawny ośrodków klubowych w woj. katowickim był zróżnicowany, a podział między

nimi pokrywał się z granicą kulturową między częścią śląską a zagłębiowską. Na mapie województwa na wschód od Brynicy i Czarnej Przemszy Kluby Inteligencji konstituowały się osobno, niezależnie od katowickiego Klubu, natomiast w zachodniej części powstawały sekcje ogólnospołeczne KIK-u w Katowicach – w obawie przed odrzuceniem przez władze administracyjne wniosku o rejestrację stowarzyszenia w mniejszym mieście. We wschodniej części województwa zasada ta jednak nie wygrała z głęboką potrzebą autonomiczności i utożsamieniem się z lokalnymi tradycjami historycznymi. Tamtejsze grupy aktywistów zaryzykowały wniosek o samodzielną organizację, mimo istnienia Klubu w Katowicach, którego statutowy zasięg miał objąć całe województwo. U źródeł powstania w tym samym 1981 r. afiliowanych do Katowic sekcji w Gliwicach, Bytomiu, Rybniku i Raciborzu oraz samodzielnych stowarzyszeń w Sosnowcu, Olkuszu i Chrzanowie jednak nie leżał regionalny antagonizm, lecz tradycje przynależności tych ostatnich do metropolii krakowskiej. Założycielom z Sosnowca, Olkusza czy Chrzanowa „mentalnie” bliżej było szukać porady w Krakowie, zaś działacze z zachodniej części województwa szukali wsparcia w najwcześniej zarejestrowanym Klubie z Katowic. Kluby nie rywalizowały ze sobą, lecz raczej traktowały się po bratersku. Zdarzały się nawet przypadki, że jedna osoba zaangażowała się równocześnie w dwóch Klubach.

„Rok pierwszy” działalności KIK-ów w woj. katowickim odznaczał się największą dynamiką. Dochodziły do głosu oddolne inicjatywy, spontanicznie realizowano pomysły, jak np. pieszą pielgrzymkę sosnowieckiego KIK-u do Częstochowy na pierwszy ogólnopolski zjazd przedstawicieli wszystkich Klubów. Czas stanu wojennego – okres przymusowego zawieszenia działalności – skutecznie zgasił ten pierwotny entuzjazm. Niektórzy odeszli ze stowarzyszenia. W latach 1983–1989 zaangażowanie społeczne tych, którzy wrócili do Klubu było bardziej umiarkowane, a prace klubowe opierały się na wąskiej grupie najmocniej zaangażowanych osób, skupionych najczęściej w zarządach. Podobnie liczba członków, która w okresie „karnawału Solidarności” rosła z każdym miesiącem, po wznowieniu działalności ustabilizowała się, a od ok. 1986 r. powoli malała. Było to bardziej widoczne w mniejszych ośrodkach miejskich. Tylko Katowice odnotowywały przyrost, lecz było to spowodowane powstawaniem w latach 1983–1989 kolejnych sekcji ogólnospołecznych.

Prof. Andrzej Friszke nazwał w 1997 r. Klub Inteligencji Katolickiej w Warszawie „Oazą na Kopernika”. Podobnej metafory – oddającej zachowany w Klubach szerszy margines wolności słowa, już dziesięć lat wcześniej użył prof. Janusz Dietrych w odniesieniu do katowickiego Klubu. Jego sformułowanie „jedyna oaza w społeczeństwie” zostało zanotowane w protokole z walnego zebrania KIK-u w Katowicach w grudniu 1986 r. Kluby nie należały do fasadowego Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, a klubowe spotkania były miejscem w miarę swobodnej dyskusji. Niektórzy prelegenci mogli tam, przynajmniej w formie aluzyjnej powiedzieć to, co nie mogło zostać opublikowane. Choć nie można Klubów Inteligencji nazwać stricte opozycją – wszakże, jako stowarzyszenie zarejestrowane mieściło się w systemie prawnym PRL, to ogólnie ujmując były opozycją ideologiczną wobec państwa. Walczyły z materializmem, wychowywały dzieci w

odmiennym duchu. Spora część członków KIK-ów należała do „Solidarności”, co dodatkowo wpływało na ogólną atmosferę sympatii i sprzyjaniu tej idei.

W 1989 r. Kluby Inteligencji Katolickiej gorąco poparły rozmowy toczące się przy okrągłym stole. Postawę tą zapoczątkowały oficjalne oświadczenia zarządu KIK w Warszawie, głównie to z 28 IX 1988 r., z którego tekstem zapoznawały się Kluby w całej Polsce. Dotyczyły one postulatów ponownej legalizacji NSZZ „Solidarność”, reform społeczno-politycznych przejawiających się wzmocnieniem samorządności, wolnego zrzeszania się społeczeństwa. Do tej pory „apolityczne” Kluby z woj. katowickiego bez wyjątku zaangażowały się w lokalne Komitety Obywatelskie i stały się miejscem rekrutacji kandydatów na posłów i senatorów, a w następnym roku na samorządowców. W efekcie stały się „kuźnią kadr” dla nowej – już niekomunistycznej ekipy władzy. Posłami do Sejmu zostali Anna Knysok z Chorzowa i Zbigniew Drela z Olkusza. Prezes KIK-u w Katowicach Józef Buszman przekazał pełnomocnictwo swojemu zastępcy, ponieważ został przewodniczącym sejmiku wojewódzkiego. Klub udzielił skutecznego poparcia kandydaturze Wojciecha Czecha na stanowisko wojewody katowickiego. Jerzy Dolinkiewicz był przez kilka kadencji Radnym Miasta Katowice. Wiosną 1990 r. w Olkuszu w wyborach samorządowych na burmistrza został wybrany członek KIK-u Marian Biliński, a na przewodniczącego Rady Miasta Mateusz Nowak. W 1990 r. burmistrzem Chrzanowa został Wojciech Sala.

PLIKI DO POBRANIA

[SPIS TREŚCI - Kluby Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim 1956-1989 \(pdf, 141.77 KB\)](#)
[19.01.2017 11:00](#)

Gdzie kupić publikacje: